

Domsagohistorik

Uppsala tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Uppsala tingsrätt

Uppsala läns mellersta domsaga

1680 bildade Hagunda, Ulleråkers, Bälinge, Vaksala, Rasbo, Norunda samt Örbyhus härad en gemensam domsaga. Hagunda och Ulleråker bröts ut 1689 med återfördes till jurisdiktionen 1715. Då tillkom även Lagunda härad, samtidigt som Norunda och Örbyhus härad överfördes till en annan domsaga (Norunda och Örbyhus, se Tierps tingsrätt). Kvar inom jurisdiktionen var alltså Bälinge, Vaksala, Rasbo, Ulleråker, Hagunda och Lagunda härad. Den gemensamma benämningen blev från och med 1853 Uppsala läns mellersta domsaga.¹ Till en början utgjorde varje härad ett eget tingslag, men från och med 1904 slogs istället domsagans tingslag samman till två tingslag: Tiunda och Lagunda tingslag. I Tiunda tingslag ingick Bälinge, Vaksala, Rasbo, Ulleråker samt Hagunda härad. Det gemensamma tingsstället placerades i Uppsala. Lagunda tingslag omfattade endast Lagunda härad, som, precis som innan tingslagsreformen, hade sin tingsplats i Örsundsbro.²

Bälinge härad

Bälinge härad hade sitt tingsställe Högsta. Tingshuset omfattade på 1880-talet fem rum. Bottenvåningen användes av Högsta gästgiveri.

Ulleråker och Vaksala härad

Ulleråker och Vaksala härad hade tingsplats i Uppsala. Huset var tämligen nytt på 1880-talet.

Rasbo härad

Hov var tingsställe för Rasbo härad. På 1880-talet fanns ett nybyggt tingshus.

Hagunda härad

Hagunda härad höll ting i Hov och Säfva. Tidigare hölls ting i byn Brunnas utkant i Hagby socken. I samband med tingslagssammanslagningen 1904 uppfördes ett nytt tingshus inne i Uppsala för den södra domsagan. Tingshuset låg i hörnet Järnvägspromenaden - S:t Persgatan. Invigningen ägde rum i januari 1904.³

Domsagans omfattning förblev sedan oförändrad fram till 1927 då den uppgick i Uppsala läns södra domsaga. I domsagan ingick efter sammanslagningen två tingslag: dels Tiunda tingslag, dels Trögds tingslag, som bland annat omfattade Lagunda härad (Lagunda härad och Trögds tingslag, se Enköpings tingsrätt).⁴

Rådhusrätter

Staden Uppsala låg under rådhusrätt. De första medeltida rådhusbyggnaderna låg vid Gamla torget⁵. 1580 uppfördes ett nytt rådhus, som dock förstördes i en stadsbrand 1702. Efter stadsbranden flyttades rådhusrätten i början av 1710-talet till ett stenhus beläget vid Stora torget. Byggnaden hade ursprungligen uppförts av köpmannen Claes Eden (adlad Edenberg) 1645. Anledningen till att det dröjde så pass länge innan det nya rådhuset kunde tas i besittning var stadens dåliga ekonomi. Situationen förvärrades dessutom av att både krig och pest härjade. Ytterligare en stadsbrand härjade 1766. Branden startade i ett hus mittemot rådhuset. Rådhuset skadades i branden, och fick därefter byggas. Återinvigningen ägde rum 1770. Ytterligare ombyggnationer genomfördes på 1880-

¹ Almquist, 1954, s. 86.

² Bihang till SFS 1903 nr 33.

³ Bengtsson, 1994, s. 19.

⁴ K.Br. den 11/6 1926 (Almquist, 1954, s. 85).

⁵ Det är oklart var någonstans i Uppsala som det Gamla torget var beläget.

talet då rådhuset fick sitt nuvarande utseende.⁶

Utvecklingen under andra hälften av 1900-talet

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.⁷

Ytterligare kommunreformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1963 beslutades att Södra Hagunda och Vaksala kommuner inom Tiunda tingslag skulle slås samman med Uppsala stads domkrets. Samtidigt flyttades Rasbo kommun inom samma tingslag över till Uppsala läns norra domsaga (Uppsala läns norra domsaga, se Tierps tingsrätt). Rådhusrätterna förstatligades 1965, och i början av 1970-talet trädde den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bildades Uppsala tingsrätt. Både kansliet och det enda tingsstället placerades i Uppsala. Samtidigt drogs rådhusrätten i Uppsala in.⁸ Tingsrättens domkrets omfattade rådhusrättens jurisdiktion. Under 1950- och 60-talen hade jurisdiktionen ökat i omfattning, och domkretsen blev ännu större i samband med tingsrättsreformen. Detta ledde till att tingsrättens lokaler blev otillräckliga för sitt ändamål. Om- och tillbyggnader av de gamla lokalerna räckte inte till för att avhjälpa problemen. Till slut fick tingsrätten 1974 hyra lokaler i Trygg-Hansas nya hus på Kungsgatan, där tingsrätten nu disponerar tre våningsplan.

Uppsala tingsrätt

Hagunda härad

Domsagotillhörighet:	1680–1689	Med Bälinge, Vaksala, Rasbo Ulleråkers, Norunda och Örbyhus härad ⁹
	1689–1714	Med Ulleråkers, Lagunda, Trögds och Åsunda härad
	1715–1926	Med Ulleråkers, Bälinge, Vaksala, Rasbo och Lagunda härad
	1927–1970	Med Ulleråkers, Bälinge, Vaksala, Rasbo, Lagunda, Trögds, Åsunda Bro och Håbo härad ¹⁰

⁶ Bengtsson, 1994, s. 15; Herdin, 1932, s. 230ff.

⁷ Från och med 1952 omfattade Uppsala läns södra domsaga följande område: i Trögds tingslag ingick Upplands-Bro, Håbo, Norra Trögds, Södra Trögds, Åsunda och Lagunda landskommuner. Tiunda tingslag omfattade Södra Hagunda, Norra Hagunda, Bälinge, Vaksala och Rasbo landskommuner (SFS 1950:443).

⁸ SFS 1970:294. I Uppsala tingsrätts domkrets ingick Uppsala kommun (i den omfattning som kommunen hade 1970). Jämför med SFS 1982:996.

⁹ Jfr kungl. brev den 13 juni 1689.

¹⁰ Jfr Kungl. Maj:ts beslut den 11 juni 1926.

Tingsplatser:	1680–1904 1904–	Säva Uppsala
----------------------	--------------------	-----------------

Häradshövdingar

Herman Edenberg	1680–1683
Johan Scheffer ¹¹	1683–1689
Nils Knutsson Lind	1689–1691
Gabriel Duhre	1691–1714
Johan Scheffer ¹²	1715–1716
Johan von Scheffer d. y.	1716–1745
Peter Gråsten	1746–1773
Johan Alexander Brandt	1773–1789
Per Borup	1789–1805
Nils Christian Sunesson	1806–1833
Jakob Melker Spens	1833–1849
Gustaf Östberg	1850–1871
Bengt Ludvig Nathanael Arwidsson	1871–1899
Knut Axel Gustaf Olivecrona	1900–1930
Gustaf Styrbjörn Dahlqvist	1930–1948
Ejnar Gustaf Hörstadius	1948–1960
Eric Gustaf Stangenberg	1960–

Bälinge härad

Domsagotillhörighet:	1680–1689	Med Vaksala, Rasbo, Hagunda, Ulleråkers, Norrunda och Örbyhus härad
	1689–1714	Med Vaksala, Rasbo, Norunda och Örbyhus härad ¹³
	1715–1926	Med Vaksala, Rasbo, Ulleråkers härad ¹⁴ , Hagunda och Lagunda
	1927–1970	Med Vaksala, Rasbo, Ulleråkers, Hagunda, Lagunda, Trögds, Åsunda, Bro och Håbo härad ¹⁵

Tingsplatser:	–1903 1904–1970	Högsta Uppsala
----------------------	--------------------	-------------------

Häradshövdingar

Herman Edenberg	1680–1683
Johan Scheffer ¹⁶	1683–1716
Johan von Scheffer d. y.	1716–1745
Peter Gråsten	1746–1773
Johan Alexander Brandt	1773–1789
Per Borup	1789–1805
Nils Christian Sunesson	1806–1833
Jakob Melker Spens	1833–1849

¹¹ Adlad von Scheffer¹² Adlad von Scheffer¹³ Jfr kungl. brev den 13 juni 1689.¹⁴ År 1853 började domsagan formellt att kallas Uppsala läns mellersta domsaga.¹⁵ Jfr Kungl. Maj:ts beslut den 11 juni 1927.¹⁶ Adlad von Scheffer

Gustaf Östberg	1850–1871
Bengt Ludvig Nathanael Arwidsson	1871–1899
Knut Axel Gustaf Olivecrona	1900–1930
Gustaf Styrbjörn Dahlqvist	1930–1948
Ejnar Gustaf Hörstadius	1948–1960
Eric Gustaf Stangenberg	1960–

Rasbo härad

Domsagotillhörighet:	1680–1689	Med Bälinge, Vaksala, Hagunda, Ulleråkers, Norrunda och Örbyhus härad
	1689–1714	Med Bälinge, Vaksala, Norunda och Örbyhus härad ¹⁷
	1715–1926	Med Bälinge, Vaksala, Ulleråkers, Hagunda och Lagunda härad ¹⁸
	1927–1970	Med Bälinge, Vaksala, Ulleråkers, Hagunda, Lagunda, Trögds, Åsunda, Bro och Håbo härad ¹⁹

Tingsplatser:	–1903	Hov (Hof)
	1904–1970	Uppsala

Häradshövdingar

Herman Edenberg	1680–1683
Johan Scheffer ²⁰	1683–1716
Johan von Scheffer d. y.	1716–1745
Peter Gråsten	1746–1773
Johan Alexander Brandt	1773–1789
Per Borup	1789–1805
Nils Christian Sunesson	1806–1833
Jakob Melker Spens	1833–1849
Gustaf Östberg	1850–1871
Bengt Ludvig Nathanael Arwidsson	1871–1899
Knut Axel Gustaf Olivecrona	1900–1930
Gustaf Styrbjörn Dahlqvist	1930–1948
Ejnar Gustaf Hörstadius	1948–1960
Eric Gustaf Stangenberg	1960–

Vaksala härad

Domsagotillhörighet:	1680–1689	Med Bälinge, Rasbo, Hagunda, Ulleråkers, Norrunda och Örbyhus härad
-----------------------------	-----------	---

¹⁷ Jfr kungl. brev den 13 juni 1689.

¹⁸ År 1853 började domsagan formellt att kallas Uppsala läns mellersta domsaga.

¹⁹ Jfr Kungl. Maj:ts beslut den 11 juni 1927.

²⁰ Adlad von Scheffer

1689–1714	Med Bälinge, Rasbo, Norunda och Örbyhus härad ²¹
1715–1926	Med Bälinge, Rasbo, Ulleråkers, Hagunda och Lagunda härad ²²
1927–1970	Med Bälinge, Rasbo, Ulleråkers, Hagunda, Lagunda, Trögda, Åsunda, Bro och Håbo härad ²³

Tingsplatser:

Uppsala

Häradshövdingar

Herman Edenberg	1680–1683
Johan Scheffer ²⁴	1683–1716
Johan von Scheffer d. y.	1716–1745
Peter Gråsten	1746–1773
Johan Alexander Brandt	1773–1789
Per Borup	1789–1805
Nils Christian Sunesson	1806–1833
Jakob Melker Spens	1833–1849
Gustaf Östberg	1850–1871
Bengt Ludvig Nathanael Arwidsson	1871–1899
Knut Axel Gustaf Olivecrona	1900–1930
Gustaf Styrbjörn Dahlqvist	1930–1948
Ejnar Gustaf Hörstadius	1948–1960
Eric Gustaf Stangenberg	1960–

Ulleråkers härad**Domsagotillhörighet:**

1680–1689	Med Hagunda, Bälinge, Vaksala, Rasbo, Norunda och Örbyhus härad
1689–1714	Med Hagunda, Lagunda, Trögds och Åsunda härad ²⁵
1715–1926	Med Hagunda, Lagunda, Bälinge, Vaksala och Rasbo härad ²⁶
1927–1970	Med Hagunda, Lagunda, Bälinge, Vaksala, Rasbo, Trögds, Åsunda, Bro och Håbo härad ²⁷

Tingsplatser:

Uppsala

Häradshövdingar

Herman Edenberg	1680–1683
Johan Scheffer ²⁸	1683–1689

²¹ Jfr kungl. brev den 13 juni 1689.²² År 1853 började domsagan formellt att kallas Uppsala läns mellersta domsaga.²³ Jfr Kungl. Maj:ts beslut den 11 juni 1927.²⁴ Adlad von Scheffer²⁵ Jfr kungl. brev den 13 juni 1689.²⁶ Började år 1853 officiellt kallas Uppsala läns mellersta domsaga.²⁷ Jfr Kungl. Maj:ts beslut den 11 juni 1927.

Nils Knutsson Lind	1689–1691
Gabriel Duhre	1691–1714
Johan Scheffer ²⁹	1715–1716
Johan von Scheffer d. y.	1716–1745
Peter Gråsten	1746–1773
Johan Alexander Brandt	1773–1789
Per Borup	1789–1805
Nils Christian Sunesson	1806–1833
Jakob Melker Spens	1833–1849
Gustaf Östberg	1850–1871
Bengt Ludvig Nathanael Arwidsson	1871–1899
Knut Axel Gustaf Olivecrona	1900–1930
Gustaf Styrbjörn Dahlqvist	1930–1948
Ejnar Gustaf Hörstadius	1948–1960
Eric Gustaf Stangenberg	1960–

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Bengtsson, Solveig: ”Domstolsbyggnader i Uppsala”, otryckt C-uppsats, Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, HT 1994

Herdin, K W, *Uppsala på 1600-talet: bidrag till stadens historia: rättsväsendet*, del 1: ’

Stadsstyrelsens organisation och rättsskipningen : Uppsala 1926-1927

Oland - ur en kommuns historia, utgiven av Olands kommun 1973

Wahlström, Cristina, ”Uppsala läns södra domsaga från och med år 1904”, I: *Uppsala läns södra domsaga*, Uppsala 1970

Wibling, Jöran, ”Tiden 1736-1903” I: *Uppsala läns södra domsaga*, Uppsala 1970

²⁸ Adlad von Sceheffer

²⁹ Adlad von Scheffer